

були найкращі умови для здобуття освіти, а також матеріальна база з боку багатих одноплемінників, що дозволили їм не лише досягти достатньо високого рівня освіти, а й зберегти свою етнічну ідентичність.

Трагедія української, польської, єврейської, німецької та чеської громад Правобережжя полягала в тому, що вони не знайшли спільної платформи для розуміння та адекватної протидії русифікуючій політиці центру у сфері освіти і не лише в ній. Але все ж таки це було вкрай неможливо, враховуючи психологічні, морально-етичні, економічні відносини між цими етнічними групами.

Список використаних джерел

1. Бармак М. В. Міграційні процеси серед німецького, чеського та європейського населення Волинської губернії (1796–1914 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 1997. С 46.
2. Комунікації в освіті: історія, теорія, практика / за ред. О. Гомотюк. Тернопіль, 2020. 207 с.
3. Лазарович М. В., Лазарович Н. А. Національні меншини України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: освітній контекст. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т. 1. С. 67–69.
4. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 432 с.
5. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект. М. Панчук та ін. Київ, 2000. 357 с.

Людмила Юта

РИТОРИКА ВІТАНЬ: УКРАЇНОЗНАВЧИЙ ВИМІР

Мовленнєва поведінка українців відзначалася культурою, делікатністю, щирістю, відвертістю і, водночас, – простотою. Особливого значення надавалося вітанню. Першими, як годиться, віталися молодші. Від періоду доби, родинних зв'язків, роду заняття залежала форма вітання, яка виконувала контактуючу функцію, допомагала у спілкуванні, передбачала форму зачину і підтримання розмови. При зустрічі не годилося ставити прямі запитання на зразок «Куди йдете?», потрібно було запитати: «Чи далеко путь тримаєте?», або: «А ви звідки?». За повір'ям, скільки ти привітаєш людей, стільки Господь дасть тобі здоров'я [2, с. 50].

Збірник Матвія Номиса містить такі вітання:

Добрідень!

День добрий!

Доброго здоров'я. – Мир вашому дому!

Дай, Боже, здоров'я. – Борони вас, Боже!

– З святим днем будьте здорові! Слава Ісусу Христу!

– Здорові будьте! Здоровенькі були! [1, с. 519].

Відомий сучасний мовознавець Олександр Авраменко наголошує, що вітаючись вранці треба використовувати родовий відмінок (чого?): «Доброго ранку!». А вдень і ввечері потрібно використовувати називний відмінок (що?): «Добрий день!», «Добрий вечір», наголошуючи, що це мовна традиція, етикетні формули – стійкі сполуки слів, фразеологізми! Підтвердженням знаходимо у фольклорі, зокрема у словах колядки: «Добрий вечір, пане господарю! Син Божий народився!» [3].

Українці славляться щирістю, доброзичливістю, гостинністю, а тому ритуал зустрічі, частування, припрошування, проводжання гостей, що відбився у нашому усному мовленні, заслуговує на особливу увагу.

Припрошували гостей до хати такими словами:

– Проходьте, сідайте, щоб усе добре сідало.

– Проходьте, сідайте, щоб старости сідали. Сідай, щоб рої роїлись та старости садились. Сідайте, гості в ряд, щоб Бог був рад [1 с. 520].

Гості заходили до хати з вітаннями на зразок:

– З святим днем будьте здорові!

– Здрастуйте. Чи кріпкі, чи міцні? Добровечір вам! Чи раді ви нам? Питайте нас, чого ми прийшли до вас! Здорові були і Богу милі.

– Дай, Боже, час добрий [1, с. 519, 518].

Гостинність дому визначається не лише великою кількістю страв, але й тим, якими словами супроводжується гостина. Господар ніколи не чванився багатством, а навпаки:

– Чим хата багата, тим і рада (що означало: що маємо, тим і пригощаємо).

– Що хата має, тим і приймає.

– На що Бог спроміг, тим і приймаємо [1 с. 524, 528, 628, 631].

У самому ритуалі гостювання та запрошення на гостину головним було не їжа та питво, а щира бесіда, розмова. Справжні господарі вміли не тільки готувати страви, а й подавати, припрошувати:

– Їжте, гостоньку, пийте, мачайте, а рештою вибачайте. Та кушайте, панове гості [1, с. 528].

Такі форми припрошування до їжі, побажання, здравиці до чарки нині частково втрачені, частково деформувалися, але деякі з них збереглися, наприклад:

Щоб Господь родив пшеницю і всяку пашницю, що б діждали жать, і споживать, і людям честь воздавать (хазяйка).

Будьте здорові, будьте здорові!.. Будь здорова, стара (господині).

Даруй, Боже, щастя, долю, хліба вволю, а хліба найбільше;

а до хліба посилай, Боже, капусту, буряку, огірки – щоб діждали

садить і поливають, а після в добрім здоров'ї споживать.

Чарочка-коток, котися в роток [1, с. 509–510]. Зустрічаємо у збірнику М. Номиса і примовляння до чарки під час частування гостей:

Куми та кумки, та й вип'ємо по румки, а як підемо на той світ, там румочки ніт.

Чарочка моя кругленька, як я тебе люблю, що ти повненька.

Перший келишок, як по льоду, другий, як по меду, а третій – не питай, лише давай.

Випийте по другій, щоб на одній не скакали.

Дайте другу прогнати тугу.

Випий три та й усі протри.

По старинному обряду п'ють дві ізряду [1, с. 508–510]. Жодна гостина чи свято в українців не обходиться без згадки про померлих предків, їм ставили окремо їжу, поминали теплими вдячними словами:

Померлим душам царство небесне! Батькам, матерям, братам, сестрам, діткам маленьким... нехай легко згадається, а нам пошли, Боже, вік і здоров'я, щоб цей празник одпровадить, а нового діждать легенько і веселенько в мир і покої і з вами здоровими. Будьте здорові! [1, с. 509].

Ритуальне мовлення часто скріплювалося жестами (рукостискання, обнімання), поцілунками, метою яких було передати доброзичливе ставлення, попросити пробачення, прощення тощо.

Отже, мова є невід'ємною частиною національного українського колориту повсякденного людського існування. Вона – важлива складова нашої традиційної культури.

На нашу думку, поглиблене вивчення народного сприятиме розширенню та поглибленню знань з української мови, літератури та українознавства; стане основою формування інтелігентного мовлення; підвищуватиме духовний рівень.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні регіональних мовних традицій українців у родинній календарній обрядовості. Даний матеріал важливий у вивченні національного світогляду, вірувань, характеру, естетичних уподобань.

Список використаних джерел

1. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ : Либідь, 1993. 765 с.
2. Українські народні прислів'я та приказки. К., 1962. 154 с.
3. Як правильно казати: «Добрий ранок» чи «Доброго ранку»? URL: <https://www.unian.ua/curiosities/dobriy-ranok-chi-dobrogo-ranku-yak-pravilno-skazati-ukrajinskoyu-12523626.html> (дата звернення: 25.03.2024).